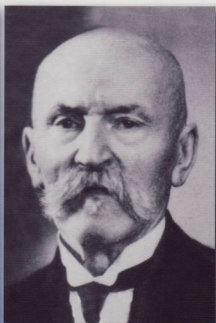
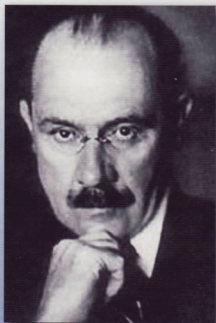

POLEMIKA O ČESKOSLOVENSKOM ROZKOLE

**MILAN
HODŽA**

**JOZEF
ŠKULTÉTY**

Politologický odbor
Matice slovenskej

Edícia
Pramene a polemiky, zv. 1

POLEMIKA O ČESKOSLOVENSKOM ROZKOLE

MILAN HODŽA
JOZEF ŠKULTÉTY

Politologický odbor
Matice slovenskej
Bratislava 2008

Preface © Ing. Jozef Markuš, DrSc. 2008
Footnotes © PhDr. Natália Rolková 2008
Cover design © Anna Chovanová 2008
© Politologický odbor Matice slovenskej 2008

Realizované s podporou fondu predsedu vlády SR
a
Nadácie Matice slovenskej

Polemika o československom rozkole

Milan Hodža: Československý rozkol
Jozef Škultéty: Stodvadsaťpäť rokov zo slovenského života
Vedecká redaktorka Natália Rolková
Zodpovedná redaktorka Božena Rolková
Obálku navrhla Anna Chovanová
Sadzba Anna Chovanová
Tlač AZ Print
Prvé vydanie
Printed in Slovakia

ISBN 978-80-8061-305-1

EDIČNÁ POZNÁMKA

Cieľom vydavateľa bolo priniesť v spojitosti dve významné diela týkajúce sa slovenskej histórie a zároveň ich sprístupniť širšej verejnosti. Tomu sa podriadila aj koncepcia práce, ktorú viedlo úsilie dosiahnuť maximálnu mieru zrozumiteľnosti pre čitateľov. Preto sa pristúpilo k myšlienke pretvorenia oboch textov do modernejšej jazykovej formy, ktorá by sa aspoň čiastočne priblížila súčasnej slovenčine. Prioritné však bolo zachovať presný význam textov, ako aj ich charakter a autorský kolorit. S ohľadom na verejnosť sa tiež pripravil faktograficky bohatý poznámkový aparát, ktorý má čitateľovi uľahčiť orientáciu v danej problematike a jej súvislostiach.

Poznámkový aparát je dvojaký. Za textom kníh sa nachádza upravený pôvodný poznámkový aparát autorov (citácie sú podľa možnosti čiastočne prispôbené súčasnej norme). Autorské poznámky sú vyznačené číslaním 1*, 2*, 3*... Pod čiarou prinášame poznámkový aparát vedeckej redakcie číslaný bez hviezdičky. Jej kratšie vstupy priamo v texte sú v hranatých zátvorkách [ ]. Poznámky pod čiarou sa uvádzajú v poradí podľa toho, kedy sa vysvetľovaný subjekt po prvý raz plnohodnotne objavuje v texte (v knihe J. Škultétyho neopakujeme údaje vysvetlené už v knihe M. Hodžu). Nepoužívame systém krížových odkazov.

Z hľadiska úprav pôvodných textov sa najviac zasahovalo do slovosledu. Niektoré zastarané výrazy sa nahrádzali modernými ekvivalentmi. Gramatická štruktúra sa čiastočne prispôbovala súčasným normám, najmä pokiaľ ide o predložkové väzby, príslovky, spojky, číslovky, interpunkciu a podobne. Pomerne zložitý bol problém písania mien. Väčšinu z nich sme v autorských textoch zachovali v origináli s tým, že ich podobu podľa najnovších *Pravidiel slovenského pravopisu* (2000) uvádzame v poznámkovom aparáte. Pre

lepšiu zrozumiteľnosť a v úsilí zjednotiť texty sme pristúpili k pozmeneniu písania mien v autorských textoch v nasledujúcich, často sa vyskytujúcich prípadoch: Ludvik/Lajos Kossuth sme zmenili na Ludovít Košut, István Széchényi na Štefan Sečeni, Karol Zay na Zai, Pavol Jozeffy na Jozefi, Jozef Seberíny na Seberíni, Samuel Czambel na Cambel, Otto von Bismark na Bismarck. Podobne sme potom pristupovali aj k odvodeninám týchto mien (košutovci, zaiovci...). Meno P. Mudroňa sme všade zjednotili na Pavol.

Ďalej sme pravidelne menili predovšetkým nasledujúce výrazy: prešporský (najmä u Hodžu) na bratislavský; patrne na zreteľne, jasne; menovite na najmä alebo na konkrétne (v niektorých prípadoch); zemani na zemanía. U Škultétyho sme zväčša zamenili názov Austria za Rakúsko, respektíve Rakúska ríša, a Uhry za Uhorsko. Pojem Slovanstvo sme prepísali s veľkým S, podobne tak aj Slovanický zjazd (1848). U Škultétyho sme zachovali jeho používanie, respektíve nepoužívanie spojovníkov v slovách česko-slovenský.

Citáty z Hodžovej knihy v diele J. Škultétyho prinášame v už predtým upravenom znení. V zátvorke ponechávame čísla strany, na ktorej sa citát nachádzal v originálnom vydaní, ako ho priniesol J. Škultéty; pripájame však za lomkou aj číslo strany s daným citátom v tomto vydaní (napr. s. 1 – v knihe z roku 1920 / 1 – v tejto publikácii). Ostatné citáty v oboch knihách sú ponechané v pôvodnom znení. V oboch vydaniach sme pre lepšiu orientáciu a názornosť všetky citácie vyznačili kurzívou. Kurzívou sa uvádzajú aj názvy písomností, dokumentov, periodík, literárnych a vedeckých diel. Zvýraznenia v textoch urobili sami autori.

Kniha Milana Hodžu vychádza z pôvodného vydania z roku 1920. Kniha Jozefa Škultétyho sa opiera, čiastočne i v poznámkovom aparáte, o publikáciu *Jozef Škultéty. Dielo 2. Z dejín slovenskej literatúry* (ed. M. Kocák). Martin : Matica slovenská, 1985, s. 51 – 178.

Veríme, že publikácia v roku 130. jubilea narodenia M. Hodžu a 60. výročia úmrtia J. Škultétyho nájde cestu k čo najväčšiemu počtu čitateľov a umožní im dotvoriť si názor na významnú etapu slovenských dejín.

Natália Rolková

O PODSTATE POLEMIKY ALEBO POLEMIKA O PODSTATE

Poznáme zo slovenských dejín viaceré dvojice mien a priezvisk, dvojice, ktoré vyslovujeme jedným dychom a ktoré – napriek všetkej zložitosti skutočnej a najmä tej zakryvanej či zatajovanej, a preto málo známej – istú jednoliatosť a jednotu v histórii slovenského ducha a slovenskej myšlienky aj naozaj predstavujú. Konštantín-Cyril a arcibiskup Metod, Štefan Moyses a Karol Kuzmány, Andrej Hlinka a Martin Rázus, Ludovít Štúr a Jozef Miloslav Hurban. Ale, dovoľm si povedať s úplnou istotou, dovedna patria nielen Štúr a Hurban, ale aj dve veľké slovenské Š: Ludovít Štúr a Jozef Škultéty, hoci táto dvojica nie je doteraz, na škodu veci, v takejto osobnostnej jednote jasne pociťovaná a takpovediac *premyslievaná*.

Ale predsa! Jozef Škultéty bol zo zlej cesty odrodilstva – ešte, pravda, v mladom veku – odvedený a na dlhočiznú cestu slovenského národovca, vedca a kultúrneho pracovníka získaný Augustom Horislavom Škultétyom. Teda celkom iným Škultétyom, ale v našej súvislosti je podstatné, že blízky Štúrovým priateľom a spolubojovníkom najmä počas jeho „bratislavských“ rokov. Dokonca sa v 30. rokoch 19. storočia so Štúrom striedali vo funkcii (nehonorovaného) námestníka profesora Jura Palkoviča na evanjelickom lýceu v Bratislave.

Jozef Škultéty bol vlastne celý svoj život citlivý na Ludovíta Štúra a jeho životné dielo a pohotovo i erudovane reagoval na mnohé útoky a z nich vyplývajúce úlohy v tejto Štúrovej a štúrovskej súvislosti. Môžeme povedať, že krátky Štúrov život i dlhý Škultétyho život sa duchovne aj silou vedeckých a národných myšlienok zlievajú a – hoci „súbežne“ vlastne nežili vôbec, lebo tie dva roky a niekoľko týždňov od konca novembra 1853 do januára 1856 bol Jozef Škultéty len

maličké dieťa – vytvárajú tak kontinuálny štúrovsko-škultétyovský časový priestor 1815 – 1948, v ktorom sa odohralo veľmi veľa podstatného z moderných slovenských dejín.

Odohralo, vrátane Hodžovho útoku na Štúrovu slovenčinu ako akt odtrhnutia a vášnivej polemickej obrany zdanlivo čisto pedantného a vedecky „suchého“ Škultétyho v dvadsiatych rokoch 20. storočia. Treba azda dodať, že štúdia Jozefa Škultétyho *Stodvadsaťpäť rokov zo slovenského života 1790 – 1914* (1920) mala svoje pokračovanie aj v jeho spise *Nehaňte ľud môj* z roku 1928.

Československý rozkol Milana Hodžu sa z veľkého časového odstupu a iste aj paradoxne zdá naozaj česko-slovenským rozkolom na rozdiel od diela Štúra a Škultétyho. Týmto druhým dvom bola jasná a nijakým spôsobom nezmazateľná jazyková, historická, etnická a kultúrno-duchovná individualita slovenského národa, jeho odlišnosť od všetkých iných národov Európy a sveta, veľmi zreteľne rátajúc do toho aj sám český národ. Nikdy však nestavali za svoj cieľ oddeľovať Slovákov od Čechov nejakými vymyslenými či umelými múrmi alebo nastrojenými prekážkami. Milanovi Hodžovi sa práve toto akosi podarilo; hoci to nebol jeho zámer, hoci zámer jeho knihy bol práve opačný, výsledky boli „rozkolné“ a rozkladné.

Na druhej strane, v spojitosti so svojou vnútornou dvojakoťou a svojím krívaním na obe nohy, teda aj na „dobrú“ stranu, mal Milan Hodža aj veľmi pozitívne a konštruktívne postrehy o Ludovítovi Štúrovi a o jeho skutočnom zástoji v slovenských, stredo európskych i európskych dejinách, a aj o jeho jazykovednom prínose. Je pozoruhodné, že v pamätnom spise k Hodžovej päťdesiatke *Milan Hodža, publicista, politik, vedecký pracovník* (Praha 1930) predkladá Jaroslav Vlček, vedecká osobnosť vsutku česko-slovenská i slovensko-česká, citáty z *Československého rozkolu* iba v naznačenom, k Štúrovi kladne obrátenom zmysle. A tak vo veľkom zborníku (965 strán) Milane Hodžove excesy proti Štúrovi i proti Škultétymu bránili, čo je príznačné, iba Česi, dr. Václav Chaloupecký a dr. Miloš Weingart.

Sám Milan Hodža, vo svojej politickej i ľudskej rovine bol taký, ako to čo napísal; *Československý rozkol* mohol z neho spraviť tragického *rozkolníka*, lebo sa tu mierilo na základnú, ba najzákladnejšiu slovenskú vec i osobnosť; ale hodžovsky, teda nie s celou dôslednos-

ťou a s možnosťou návratu k slovenskosti ako takej, čo sa napokon vo veľkej miere aj realizovalo. Milan Hodža bol napríklad neskôr (august 1938) hlavným rečníkom na pohrebe Andreja Hlinku a ešte neskôr jedným z najväčších politických odporcov – protivníkov Edvarda Beneša a, naopak, Edvard Beneš ho takisto pokladal za jedného zo svojich hlavných protivníkov. V Hodžovom živote sa svetlé výšiny striedali s tmavými údoliami, ba aj smradľavými barinami. Aby napokon bola jeho životná línia predsa len vzostupná, aj keď nie bez osobnej tragiky, až do chvíľ jeho umierania a skonu v ďalekej Amerike.

Ak vysoko, ba v istých súvislostiach priam najvyššie hodnotíme životné dielo a životné výšiny veľkého Slováka Jozefa Škultétyho, neznamená to, že by sme nevideli, že Milan Hodža bol tiež veľký, bol to jeden z mála slovenských politikov nielen stredo európskeho, ale nesporne európskeho formátu. Ak jeho stredo európske projekty pre nepriazeň jednej, *jednej*, ale po roku 1945 i *najsilnejšej* európskej mocnosti nemali šancu na úspešné uplatnenie, neznižuje to jeho veľkosť. Tak ako neznižuje jeho veľkosť ani to, že jeho protičechoslovakistické finálne vyústenie, keď už mu objektívne nebol dopriaty životný priestor na manévrovanie alebo nebodaj na odvolávanie vlastných výrokov, skrátka a dobre, keď už bol Milan Hodža jednoznačne na strane slovenskosti a slovenskej národnej individuality, podajedni, a veru aj z blízkyh, sa ešte aj vtedy (a potom) pokúšali spochybňovať tento základný postoj.

Ale tu niet čo spochybňovať, tu naozaj netreba spochybňovať. Ako niet priestoru na spochybňovanie základných myšlienok, činov i rýdzosti charakteru Ľudovíta Štúra a Jozefa Škultétyho.

* * *

Povedzme si teraz dačo o osudoch dvoch polemických, ale aj pozitívne a objavne vývoj Slovenska a Slovákov, slovenskej reči a kultúry zachycujúcich Škultétyho prác *Stodvadsaťpäť rokov zo slovenského života 1790 – 1914. Odpoveď na knihu dr. Milana Hodžu, nazvanú „Československý rozkol“* a *Nehaňte ľud môj! Črty zo slovenskej minulosti*.

Obe vyšli v 20. rokoch 20. storočia vlastným nákladom spisovateľovým, lebo Škultéty ako správca Matice slovenskej chápal túto

polemiku ako svoju súkromnú vec. Po roku 1945 dlho nedošlo k znovuvydaniu týchto dvoch kľúčových Škultétyho štúdií. Neobjavili sa ani v dvojzväzkovom výbere z jeho článkov, ktorý vydalo vydavateľstvo Tatran v rokoch 1972 – 1973 pod názvami *Plody pravdy národnej a Vôňa domoviny*.

Až v roku 1984 začala Matica slovenská vydávať *Dielo* Jozefa Škultétyho rozvrhnuté do ôsmich zväzkov. V prvom zväzku sa avizuje, že druhým zväzkom bude práve *Stodvadsaťpäť rokov* a že bude obsahovať aj prácu *Nehaňte ľud môj!* Ale o rok, druhý zväzok Škultétyho *Diela* – pravdepodobne pod tlakom obáv, resp. z opatrnosti, z úsilia neдрáždíť a neprivolávať odplatu – vychádza pod iným názvom, pod názvom *Z dejín slovenskej literatúry*. Hoci obsahovo takmer celý zväzok, s výnimkou stručných *Dejín slovenskej literatúry*, napísaných pôvodne pre súborné dielo o dejinách literatúr, v rámci ktorého štúdia vyšla prvý raz v roku 1911 v maďarčine, nie je venovaný literárnej histórii. Rozhodujúca a silne prevažujúca časť tohto druhého zväzku *Diela* presahuje dejiny literatúry a je venovaná slovenským politickým, jazykovým a kultúrnym dejinám (kvantitatívne je to 332 strán oproti 31 stranám, teda viac ako 91%). Podľa mojej mienky mäťúci podnadpis druhého zväzku Škultétyho *Diela* mal skryť a zašifrovať skutočné posolstvo predkladaných Škultétyho štúdií. Na druhej strane treba ihneď pridať vysoké ocenenie práce editora Michala Kocáka, ktorý mal čerstvo za sebou editorstvo dvojzväzkových *Listov Jozefa Škultétyho* (1982 – 1983) a všetky jeho krátke štúdie o Jozefovi Škultétym z naznačených rokov – až na niekoľko riadkov, v ktorých zaplatil ideologickú daň – prinášajú hodnotné, obsažné i objavné poznatky.

* * *

Polemika Škultéty – Hodža je na jednej strane polemikou o podstatných, základných veciach Slovenska a života slovenského národa a na druhej strane mala sama osebe svoj podstatný, historický (t.j. históriu spolutvoriaci) vývin. Pokiaľ ide o prvú stránku, nie je to tak, ako to pochopil či vlastne nepochopil Václav Chaloupecký, keď napísal: „*Kniha Škultétyho není vlastne odpovědí, nebo vyvra-*

cením názorů Hodžových. “¹ V skutečnosti by sa i sám Chaloupecký mohol dačo priučiť od Škultétyho o umení skutočnej vedeckej polemiky, poučiť sa, skrátka a dobre, *o podstate polemiky a o tom, aká má byť polemika o podstate.*

Veď sám Chaloupecký v čase písania citovaných riadkov dostal inú Škultétyho podstatnú polemickú odpoveď o svojom „Starom Slovensku“, o tisícročnom dejinnom údele Slovákov, ale aj o novších slovenských dejinách od 16. a 17. storočia až po odpoveď na jeho, podľa Škultétyho mienky, z ľudskej zášte a nie z vedeckej argumentácie vyvierajúce slová o tom, že náš národ „*vytvoril si jakousi bastardní kulturu svoji*“. A Chaloupecký posmievačne dodáva, že vraj my nesprávne vysvetľujeme veci v tom zmysle, že „*celý život slovanských kmenů pod Tatrami nabył zvláštního zabarvení a rozrůznil se od svých bratrů za Moravou do té míry, že je to prý už jiný národ, s vlastní svou minulostí (či spíše bez minulosti, jak se věc chápe), vlastní svoji kulturou (aneb nekulturou), s něčím, co se za zvláštní jazyk vydává.*“²

Nuž, citovaný Chaloupeckého výsmech by si zaslúžil nielen podčiariť, ale dačo ako poriadny „*nadčiarňik*“, čiara a rámček nad všetkými tými, čo jedovaté a zlé ovocie čechoslovakistickej ideológie a čechoslovakistických či nekriticky čechooslavských predsudkov nevidia a ani nechcú vidieť. A sám V. Chaloupecký si zaslúži pochvalu za to, že na rozdiel od svojich iných, trochu rozvláčnych a v zlom zmysle profesorských riadkov ide tu v polemickej verve a v zaostrení proti slovenskému stanovisku „*priamo na vec*“; uznajme mu, málokomu sa podarilo tak dobre a na takom malom priestore zhrnúť všetku nadutosť čechoslovakizmu. Tieto riadky naozaj ani sekerou už nevysekáš. Aj keď, pravdaže, mnohými inými nástrojmi, nie sekerníckymi, treba trpezlivo budovať slovensko-českú, slovensko-slovanskú, slovensko-európsku i slovensko-svetovú kultúrnu spolupatričnosť a, ak chcete, aj vzájomnosť.

Ale ak sa vrátíme k polemickej stránke veci, zbadáme, že našim protivníkom vlastne vždy v danej súvislosti ide o nezmieriteľnosť so slo-

¹ Milan Hodža, *publicista, politik, vedecký pracovník*. Praha 1930, s. 514.

² Škultéty polemizoval s Chaloupeckého článkom *Tisícročná podoba?* z Průdov, 1924, č. 6 v Slovenských pohľadoch, 41, 1925, s. 56 – 62; pozri aj ŠKULTÉTY, J.: *Dielo 6*. Martin : Matica slovenská, 1989, s. 327 – 337.

venskou individualitou, s našou vlastnou slovenskou kultúrou, keď je tu vraj k dispozícii vyššia kultúra česká. Takto to napísal Slovák (slovenský čechoslovakista) Anton Štefánek, prirodzene, napísal to v češtine ešte začiatkom roka 1913. Doslova a do písmena napísal, že bojom proti češtine na Slovensku sa podporovala nižšia kultúra proti vyššej českej. (Pritom protirečivo píše o Čechoch a Slovákoch ako vnútorne *jednom*, teda jednotnom národe, ale o pár riadkov ďalej píše o odcudzení *dvoch* národov vplyvom akcie „Štúra a jeho priateľov“. Nečudo, že aj Štefánkovi Škultéty polemicky rázne odpovedal, síce iba na malom priestore, ale zato so škultétyovskou jasnosťou a pieraznosťou.“³

Ale takto sme, na druhej strane, prešli už od podstaty polemiky k jej vývinu, v ktorom zohrali svoju rolu aj iné osobnosti, osoby, ba aj osôbky. Ale aj sama polemika Škultéty – Hodža, teda polemika priamo medzi nimi dvoma, má svoju históriu. Milan Hodža odpovedal Škultétymu v *Slovenskom denníku* v ročníku 1920 na tri pokračovania⁴ a vyhradil si právo „ponechať si slovo“ aj v rámci budúcich diskusií. Polemika však de facto pokračovala najmä v pamätnom matičnom roku 1932, keď na májovom valnom zhromaždení Matice slovenskej došlo k zápasu nielen o slovenskosť, o slovenskú orientáciu samej Matice slovenskej, ale aj k veľkému zápasu o slovenčinu, o jej pravidlá a o odpor proti jej počesťovaniu.

Vtedy bránil vec Matice a slovenčiny hrdinsky už takmer 80-ročný Škultéty. A naopak, Hodža ostal pri svojom, označme ho úplne krotko, mierne čechoslovakizujúcom názore a nielen pri názore, ale pristúpil aj k dosť silným hrozbám. V článku *Na rozcestí* v *Slovenskom denníku*, 19. júna 1932, č. 141 obviňuje Maticu (a konkrétne pripisuje vinu senátorovi Jozefovi Budajovi a poslancovi Martinovi Rázusovi), že po inkriminovanom valnom zhromaždení „*prestáva byť Matica predstaviteľkou celonárodných kultúrnych slovenských snáh*“, žiadal zvolať tzv. konštituantu, ktorá by revidovala výsledky Valného zhromaždenia i matičné stanov

---

³ Článok Antona Štefánka vyšiel v brnianskych *Lidových novinách* 31. januára 1913, odpoveď Jozefa Škultétyho v *Slovenských Pohľadoch*, 1913, s. 124 – 127 pod názvom *Nepravdou proti slovenčine*; pozri aj ŠKULTÉTY, J.: *Dieľo 7*. Martin : Matica slovenská, 1992, s. 273 – 276.

⁴ Pozri *Slovenský Denník* III, 1920, č. 188, 189, 190.

a hrozil, ak sa mu nevyhovie, založením protimatičnej inštitúcie, tzv. Štefánikovej spoločnosti (k čomu napokon nedošlo). Škultéty toto všetko, na základe argumentov, principiálnych i praktických, odmietol.

Tu už, pravda, išlo aj o základnú politickú dilemu Milana Hodžu medzi centralistickým a národným stanoviskom, ktorá sa v 30. rokoch vyhraňovala, ale ktorú vyriešil až ako česko-slovenský ministerský predseda. Avšak v zložitých vnútroštátnych, no najmä medzinárodných podmienkach ho to napokon stálo vysoké miesto na čele vlády.⁵

V rokoch 1939 – 1944, posledných piatich rokoch svojho života, sa potom Milan Hodža úplne rozišiel s Edvardom Benešom a jeho politikou. Nemal však už dostatok ani vnútorných síl, ale predovšetkým vonkajších možností, aby svoje revidované stanoviská práve k „česko-slovenskému rozkolu“ i k *Československému rozkolu* vyniesol zreteľne na svetlo sveta a do praktickej politiky.

Predsa však dielo oboch veľkých slovenských osobností, ale aj ich polemika zostáva našim duchovným majetkom. Dá sa z nej mnohému priučiť a v mnohom pokročiť i v rozbiehajúcim sa 21. storočí. V tom je jej význam i význam predloženej knihy. Kniha, za ktorej bezprostredným textom zameraným na vybrané, aj keď naozaj podstatné otázky slovenského života sú dva osudy slovenských osobností. Navzájom sa ovplyvňujúce, zároveň veľmi odlišné, no v dačom predsa aj príbuzné a k spoločnému slovenskému dejinnému výsledku smerujúce.

Josef Markuš

predseda Matice slovenskej

---

⁵ Pozri M. Pekník a kol.: *Milan Hodža, štátnik a politik*. Bratislava : Veda, 2002. S. Mathé napísal do tejto knihy stať *Dilema Milana Hodžu* a v rámci nej formuluje tieto výstižné slová o roku 1938: „Pod ťarchou horúceho leta a ešte horúcejšej mníchovskej jesene, ako prvý významný politik centralistického smeru, prechádza na národné stanovisko: 26. 8. uverejňuje svoj návrh autonómneho usporiadania, ktoré sa v podstate ničím nelíši od ľudáckeho a zároveň začína s nimi opäť rokovať! Reakcia sa dostavuje vzápätí. Beneš ho rázne zbavuje mandátu. Hodža tak síce vyriešil svoju dilemu, ale zároveň to znamená aj koniec jeho politickej kariéry.“ (c. d., s. 289). Môžeme S. Mathého doplniť, že Milan Hodža bol na čele československej vlády do 22. septembra 1938, teda presne týždeň pred Mníchovom sa jeho kariéra oficiálneho štátnika a politika de facto končí, už sa viac k reálnej štátno-politickej funkcii nedostal, hoci sa o to usiloval.

MILAN HODŽA

ČESKOSLOVENSKÝ ROZKOL

PREDSLOV

O príčinách a pohnútkach, ani o samej povahe československého rozchodu, nemáme veľa písomností. Jazykovedci síce zásadne riešili aj československú otázku, aj niektoré príbuzné spory v slovanskej rodine, ale reč je len jedna, a to ešte len formálna známka národnosti. Nepredpojatému bádaniu v širokých rozmeroch národného priestoru kládli u nevoľných a cudzím vplyvom podliehajúcich Slovanov mnohonásobné prekážky. Ako učencovi neslýchane osudovo kalí zrak nezavršené politické postavenie a ako jednostranne mu vodí ruku, videli sme i my u Samuela Cambela¹ a predtým v dejoch ilyrizmu².

Národná sloboda možno pozvoľne vyčistila pre triezve vedecké bádanie mnohé bodľachým zarastené polia, i k úhorom uvoľní prístup. Len čo sa vo svojom novom svete rozhrádime a umiestnime, tak bude aj u nás. Nemožno predpokladať, že by mysliacich alebo dokonca vedecky vybavených ľudí nezaujal, nevábil, nedráždil rad otázok o vzájomných vzťahoch slovenskej reči a psychológie k nášmu príbuznému okoliu, s ktorým nás nezdolateľná logika dejov spojila znovu dovedna. Ak nie sme tupí, ak nosíme v sebe vzpruhu ku kultúrnemu sebavedomiu, ak sú v nás prvky duchov-

---

¹ **Samuel Cambel** (1856 Slovenská Ľupča – 1909 Csillaghegy pri Budapešti). Jazykovedec, etnograf, publicista, prekladateľ, zberateľ folklóru, vládny úradník. Systematicky skúmal slovenský jazyk, upravil jeho hodžovsko-hattalovskú normu, stal sa kodifikátorom modernej spisovnej slovenčiny, ktorú ustálil svojimi jazykovednými dielami – *Príspevky k dejinám jazyka slovenského* (1887), *Slovenský pravopis* (1890), *K reči o slovenskom pravopise* (1891), ale najmä *Rukoväť spisovnej reči slovenskej* (1902). Posmrtno vyšli jeho rozsiahle zbierky *Slovenské ľudové rozprávky*.

² **Ilyrizmus** – národnoobrodenecké hnutie južných Slovanov v 30. – 40. rokoch 19. storočia. Hnutie sa opieralo o myšlienku kmeňovej jednoty južných Slovanov, ktorá vyplývala z teórie slovanských kmeňov, ako ju formuloval P. J. Šafárik a najmä J. Kollár. Bol jedným zo špecifických prejavov slovanskej vzájomnosti.

ného pôsobenia, a tie istotne sú, musíme sa pozvoľne vymaniť z osídľel provincionalizmu a vypestovať si všetky vnútorné hodnoty, aby sme splatili daň, ktorú človečenstvo neúprosne požaduje od každej spoločnosti, ktorá chce byť v duchovnom stroji ľudstva užitočným článkom hodným života. Toto je zmysel národnej kultúry.

Ale nikdy sa nedopracujeme k jej jadru, ak nepoznáme svoju minulosť. Dnešok je len dieťaťom včerajška. My musíme vedieť, z akých duchovných podmienok a z akého prostredia sme dospeli napríklad k prvému plodnému rozmachu slovenského národného vedomia v roku 1848. Čo bolo u nás pred rokom 1848? Čo bolo pred hurbanovskou aktivitou? Čo bolo pred mikulášskym zhromaždením³? Čo bolo pred Štúrovým dielom *Slavjanstvo i mir buduščego*⁴? Slovom, ak nezistíme aspoň v podstatných črtách vnútorné i vonkajšie podmienky nášho národného prebudenia, príčiny jeho zdaru i jeho neúspechov, potom neporozumieme sebe samým, nikdy nebudeme poznať svoje postavenie vo svete a nebudeme môcť dať svojmu duchovnému životu smer.

Táto práca prináša niekoľko príspevkov k dejinám československej rozluky, v ktorej jej činitelia nachádzali nevyhnutnú podmienku slovenského národného prebudenia. Ukázalo sa ako potrebné sledovať najprv vývin slovenčiny v rámci spoločnej českosloven-

---

³ Zhromaždenie zástupcov slovenského národa (štúrovcov) v Liptovskom Sv. Mikuláši – Ondrášovej 11. mája 1848, na ktorom boli prijaté *Žiadosti slovenského národa* ako prvý politický program Slovákov volajúci po národnopolitických, jazykových, sociálnych a širších občianskych právach, požadujúci vyčlenenie Slovenska ako autonómnej časti federalizovaného Uhorska. Najradikálnejší slovenský politický program v Uhorsku požadujúci zároveň po prvý raz všeobecné volebné právo pre mužov a taktiež úplné zrušenie poddanstva.

⁴ **Ludovít Štúr** (1815 Uhrovec – 1856 Modra). Politik, jazykovedec, filozof, redaktor, spisovateľ, básnik, vodca národnoemancipačného hnutia Slovákov, v roku 1843 hlavný kodifikátor spisovnej slovenčiny na podklade stredoslovenských nárečí. Kodifikačné úsilie zavŕšil vydaním dvoch jazykovedných diel v roku 1846 *Nárečja slovenskio alebo potreba písatiĵa v tomto nárečí* a *Náuka reči slovenskej*.

ŠTÚR, L.: *Slovanstvo a svet budúcnosti*. Napísal ho pod názvom *Das Slawenthum und die Welt der Zukunft* v roku 1852 po nemecky. Tlačou vyšlo v rokoch 1867 a 1909 v ruskom preklade pod názvom *Славянство и миръ будущаго* (*Slavjanstvo i mir buduščego*), po nemecky ho vydala Učená spoločnosť Šafaříkova v roku 1931. Prvé slovenské vydanie vyšlo až po vyše 150 rokoch pod názvom *Slovanstvo a svet budúcnosti*. Bratislava : Slovenský inštitút medzinárodných štúdií, 1993.

skej spisovnej reči; vlastným predmetom spisu je vznik fonetickej štúrovčiny a jej národno-politický zmysel, potom jej pád, osnova-
nie spisovnej slovenčiny Hodžovými a Hattalovými dielami⁵.
Kniha obsahuje – okrem súčasnej spisby – korešpondenciu tridsia-
tych, štyridsiatych a päťdesiatych rokov 19. storočia, keďže mi
v martinskom, pražskom a čiastočne hurbanovskom archíve bola
prístupná. V archíve bývalého c. k.⁶ ministerstva vnútra vo Viedni
som okrem iného našiel politicky významné dokumenty
o Štúrových stykoch s viedenskou štátnou kanceláriou, súvisiace so
žiadosťou o povolenie vydávať bratislavské *Slovenské národné
noviny* a *Orla tatranského*⁷, taktiež s cenzúrnym prepustením spisu
*Das neunzehnte Jahrhundert und der Magyarismus*⁸.

Nepolitický, ale literárne i kultúrno-dejinne mimoriadne poučný
dokument sa mi dostal do rúk o Jánovi Franciscim. Je to referát
o rukopise na ľudovú brožúru *Zrkadlo pre ľud slovenský* od Janka

---

⁵ **Michal Miloslav Hodža** (1811 Rakša – 1870 Tešín, Poľsko). Strýko Milana Hodžu. Evanjelický kňaz, národný buditeľ, predseda spolku Tatrín, čelný účastník revolučných pohybov 1848/1849; básnik, jazykovedec, spolukodifikátor spisovnej slovenčiny a jej reformátor. Jazykovedne a spoločensky boli významné o.i. jeho diela z roku 1848 – *Epigenes slovenicus* (Potomok slovenský), *Větin o slovenčině*, *Der Slowak* (Slovák – spis, ktorým informoval neslovanskú verejnosť o požiadavkách slovenského národa).

Martin Hattala (1821 Trstená – 1903 Praha). Jazykovedec, slavista, univerzitný profesor. Sformuloval slovenskú gramatiku spisovného jazyka na vedeckom základe a rozpracoval sústavu spisovnej slovenčiny. Jeho normatívna *Krátka mluvnica slovenská* (1852) sa stala základom pri spracovaní všetkých ďalších slovenských gramatík až do vydania Cambelovej *Rukoväti*. Bol predsedom jazykovedného oddelenia Matice slovenskej; v matičnom období vydal *Mluvniciu jazyka slovenského* (1864) a jej 2. diel *Skladba* (1865), ktorou sa zavŕšila radikálna pravopisná reforma i úprava morfológie štúrovskej slovenčiny.

Tzv. **hodžovsko-hattalovská reforma** kodifikovala a ustálila slovenčinu z pravopisného, hláskoslovného a tvaroslovného hľadiska na základe historicko-etymologického princípu. S čiastočnými úpravami sa zachovala dodnes. Bola vlastne ústupkom bernolákovcov aj štúrovcov voči stúpencom tzv. staroslovenčiny, t.j. češtiny, ktorá bola upravená pre Slovákov podľa Kollárových zásad.

⁶ **C. k.** – cisársko-kráľovský (kaiserlich-königlich – k. und k.). Označenie ústredných úradov a inštitúcií v habsburskej monarchii vedenej cisárom a kráľom v jednej osobe.

⁷ Dvojtyždenník *Slovenskije Národníje Novini* – prvé slovenské politické noviny. Vychádzali z štúrovskej slovenčine od 1. augusta 1845 do 9. júna 1848 v Bratislave, v náklade 400 – 800 výtlačkov, s dvojtyždennou literárnou prílohou *Orla Tatranski*. Spolu vyšlo 292 čísel. Ich iniciátorom, vydavateľom a hlavným redaktorom bol Ludovít Štúr. Novinami chcel zapojiť širšie vrstvy do zápasu za národné a sociálne požiadavky.

⁸ ŠTÚR, L.: *Devätnáste storočie a maďarizmus*. Viedeň 1845.

Rimavského⁹. Táto svieža, bystrá brožúra, preniknutá ušľachtilým duchom našej ľudovej poézie a slovanského demokratizmu, vôbec nevyšla. Jej rukopis získal od mladého Francisciho v Prešove v roku 1847 viedenský c. k. konfident a agent provokatér K. Zielonka [vlastným menom Karol Ritter] a odovzdal ho c. k. dvornej polícii vo Viedni ako dôkaz panslavistického a revolučno-demokratického diania na Slovensku. C. k. polícia dala rukopis posúdiť F. Miklošičovi¹⁰. Na správe poznať, že ju osnovali s láskou a s porozumením... Miklošič podal zo spisu „napísaného ľudovo a s dramatickou názornosťou, a preto na žalosť tým nebezpečnejšieho“ úplný obsah, ako sám hovorí: „temer všetko vlastnými pôvodcovými slovami“. Môžeme sa teda uspokojiť s touto vzácnou náhradou za stratený alebo zničený Francisciho rukopis.

Pátral som vo viedenskom archíve po kollárovskej, hurbanovskej a hodžovskej dokumentoch, ale márne. Najzaujímavejší by bol býval rukopis Kollárovo memoranda Alexandrovi Bachovi¹¹ (v lete 1849). V zozname písomností síce boli okrem Kollárovo mena početné rubriky a čísla, ale cez ne sa ťahá britko odmietavý záznam: „vertilgt“ – zničené! K viedenským dokumentom z neskorších čias som vôbec nezískal prístup.

Že tento materiál ešte ani zďaleka nestačí na sústavný [systémo-

---

⁹ **Ján Francisci** (tiež pseudonymy Vratislav, Rimavský, Slavoľub) (1822 Hnúšťa – 1905 Turč. Sv. Martin). Slovenský politik, publicista, básnik, prozaik, prekladateľ, zberateľ ľudových rozprávok, spolupracovník Ludovíta Štúra. Spoluiniciátor zhromaždenia v Liptovskom Sv. Mikuláši v roku 1848, kapitán dobrovoľníckeho oddielu v Slovenskom povstaní. Predseda Jednoty mládeže slovenskej, člen spolku Tatrin a spoluzakladateľ Matice slovenskej, ktorej bol doživotným čestným podpredsedom. Vydavateľ *Pešťbudínskych vedomostí* a správca kníhtlačiarkeho účastinárskeho spolku v Martine. Zastával viacero úradov, bol županom Liptovskej stolice.

Zrkadlo pre ľud slovenský (Viedeň 1847) vydal ako symbolickú povesť o ideálnej krajine Blahoslava, kde niet poddanstva, no podmanili si ju susedné národy. Vyzýval ňou ľudové vrstvy na revolučnú aktivitu, keď ju zakončil ideou: tento ľud, ak by mal odvahy, ľahko by sa oslobodil.

¹⁰ **Fran Miklošič** (Franz Ritter von Miklosich) (1813 Radomeršcak, Slovinsko – 1891 Viedeň). Slovinský filológ, zakladateľ vedeckej slavistiky, jeden z najvýznamnejších slavistov 19. storočia.

¹¹ **Alexander Bach** (1813 Loosdorf – 1893 Schönggrabern). Barón, rakúsky politik, po potlačení revolúcie roku 1848 sa zasadzoval za návrat starých pomerov. V rokoch 1849 – 1859 bol ako minister vnútra hlavným predstaviteľom absolutizmu (tzv. Bachov neoabsolutizmus), centralizácie a germanizácie.

- 306* FRANCISCI, J.: *Vlastný životopis*. Turčiansky Sv. Martin 1909, s. 54.
- 307* Zielonkove správy, v archíve bývalého c. k. ministerstva vnútra vo Viedni.
- 308* *Slovenské Povesti*. Usporiadau a vidau Janko Rimavský. Zv. I. Levoča, 1844. 126 strán.
- 309* „*V Levoči pestujeme spomedzi slovanských rečí len poľštinu, čítame poľskú spisbu a z poľských časopisov ,Rozmaitości*“: (Pozri list Drahotína Antala A. B. Vrchovskému zo 17. decembra 1839.)
- 310* Fran Miklošič podotýka, že tu pôvodca myslí Slovákov.
- 311* Nemcov.
- 312* Maďarov.
- 313* List Ľ. Štúra C. Zochovi z 3. augusta 1846. ASM.
- 314* Odpis Hurbanovej reči na zasadnutí záhrebského snemu 6. augusta 1848. ASM.
- 315* Ľ. Štúr in *Národní Noviny*, č. 23 z 2. mája 1848.